

ความสัมพันธ์ระหว่างทุนสังคมและความยากจน: กรณีศึกษาพื้นที่เทศบาลตำบลปากชม จังหวัดเลย

Relationship between Poverty and Social Capital: A Case Study from Pakchom Municipality, Loei Province, Thailand

ภูมิ เพชรกาญจนพงศ์¹, ขวัญคณิต อินทรตระกูล², สุพรรณิ พุกษา²,
รุ่งกานต์ อินทวงศ์², สันชัย เกียรติทรงชัย³

Poome Petkanjanapong¹, Kwankanit Intaratrakul², Supanee Prukha²,
Rungkarn Inthawong², Sanchai Kiatsongchai³

Received: 21 March 2024

Revised: 9 May 2024

Accepted: 12 June 2024

บทคัดย่อ

ปัจจุบันการค้นหาคอนเจนในประเทศไทยไม่ได้มุ่งเป้าไปที่ความยากจนในเรื่องเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวแต่ขยายขอบเขตการค้นหาคอนเจนที่หลากมิติมากยิ่งขึ้นผ่านดัชนีความยากจนหลายมิติ (MPI) งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการสำรวจทุนสังคมซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญของคอนเจนที่มักถูกละเลยจากการสำรวจการศึกษาทุนทางสังคมคือการมองความสัมพันธ์ของผู้คนในฐานะต้นทุนที่ปัจเจกบุคคลหรือชุมชนสามารถใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งในชีวิตประจำวันและภายใต้เหตุการณ์เฉพาะ การเข้าใจลักษณะทุนทางสังคมซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาในครั้งนี้เป็นส่วนสำคัญในการออกแบบนโยบายทางสังคมอื่นๆ เพื่อการช่วยเหลือกลุ่มคนเหล่านี้ในอนาคต งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ฐานข้อมูลระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (TP Map) ในการกำหนดกลุ่มประชากรคอนเจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชม จังหวัดเลย เครื่องมือในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยแบบสอบถาม สัมภาษณ์แบบกลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึก โดยพบว่าคอนเจนจากฐานข้อมูล TP Map นั้นมีทุนสังคมที่ต่ำ เนื่องจากฐานะที่ยากจนทำให้ยากต่อการเข้าร่วมกลุ่มหรือเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพราะขาดแคลนเวลาและทุนทรัพย์ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นอกจากนี้ผลจากการที่ทุนทางสังคมต่ำทำให้คอนเจนในพื้นที่ศึกษาไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรในเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เช่น ความช่วยเหลือจากคนในชุมชน หรือข่าวสารต่างๆ และต้องพึ่งพาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากกว่าบุคคลอื่นในชุมชนเดียวกันที่มีรายได้และต้นทุนสังคมที่สูงกว่า จากผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า

¹ คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ E-mail: poome.pet@nida.ac.th

² คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ Graduate School of Social Development and Management Strategy, National Institute of Development Administration
E-mail: poome.pet@nida.ac.th

² Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University

³ Faculty of Management Science, Loei Rajabhat University

นโยบายเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนที่ต้องอาศัยเครือข่ายสังคมเป็นหลักในการดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการรวมกลุ่มชุมชน สหกรณ์ กองทุน อาจจะไม่มีความเหมาะสมต่อกลุ่มคนยากจนซึ่งมีทุนสังคมน้อยในชุมชนส่งผลในการได้รับประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวน้อยกว่าคนอื่นๆ ในชุมชนเดียวกัน

คำสำคัญ: ความยากจน, ทุนสังคม, ทุนชุมชน

Abstract

In recent times, the Thai government has expanded its measures of poverty beyond merely economic indicators, incorporating multiple dimensions of concern within the Multidimensional Poverty Index (MPI). Despite this, social capital often remains overlooked, even though it serves as a crucial resource for impoverished individuals in their struggle to survive. Social capital analysis helps us to understand how people can use their relationships with others as a resource for achieving their goals or their daily-life activities. Understanding the social capital of poor people, which is the main purpose of this article, is an important element for creating social policies for this group of people. This research delves into the social capital among the economically disadvantaged population listed in the TP-Map of Pakchom Municipality, Loei Province, Thailand. Employing questionnaires, focus groups, and in-depth interviews for data collection, the study reveals that the poor in Pakchom Municipality possess a low level of social capital. This deficiency stems from their inability to participate in community activities and civil society groups, hindered by constraints on time and income that prevent them from forging connections within the social network of Pakchom Municipality. The limited social capital among the poor serves as a barrier to accessing assistance and information from others in Pakchom, resulting in a heightened reliance on municipal services and welfare compared to their non-impovertised counterparts. These findings suggest that community development projects based on social capital or the community's social network may not efficiently channel resources to the impoverished population.

Keywords: Poverty, Social capital, Community capital

บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดเลย โดยการสนับสนุนของ หน่วยบริหาร และจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ประจำปีงบประมาณ 2564 ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลัก

คือเพื่อสำรวจรายละเอียดของความยากจนในพื้นที่จังหวัดเลย และจัดทำโครงการนาร่องเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนให้ตรงกับลักษณะของความยากจนดังกล่าว โดยงานวิจัยดังกล่าวมีการดำเนินงานด้วยการใช้เครื่องมือรูปแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และ

การวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในส่วนของการเก็บข้อมูลครัวเรือนยากจนในเชิงปริมาณนั้น มีการดำเนินโครงการครอบคลุมทั้งจังหวัดเลย โดยมีการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในสามพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลตำบลปากชม เทศบาลตำบลเชียงกลม และเทศบาลตำบลท่าลี่ ซึ่งทั้งสามเทศบาลอยู่ในพื้นที่ที่มีสัดส่วนประชากรยากจนต่อประชากรทั้งหมดสูงติด 3 อันดับแรกของจังหวัดเลย โดยมีการสำรวจความยากจนแบบเจาะลึกโดยการสัมภาษณ์และมีการดำเนินโครงการนำร่องผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้คนในพื้นที่ โดยบทความนี้จะนำเสนอเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างทุนสังคมและความยากจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชม จังหวัดเลย ในฐานะกรณีศึกษาหนึ่งเพื่อเป็นข้อมูลประกอบ การวางแผนนโยบายแก้ปัญหาความยากจนหรืองานศึกษาเรื่องความยากจนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับทุนสังคมต่อไปในอนาคต อย่างไรก็ตามจะมีการนำเสนอข้อมูลภาพรวมบางส่วนของจังหวัดเลยก่อนจะทำการจำกัดการนำเสนอข้อมูลเฉพาะของพื้นที่ตำบลปากชม

ในส่วนแรกของบทความจะกล่าวถึงกรอบแนวคิดเรื่องความยากจนกับทุนสังคม โดยจะกล่าวถึงแนวทางการศึกษาเรื่องความยากจนตลอดจนพัฒนาการของเครื่องมือในการค้นหาคนจน ความสัมพันธ์ระหว่างความยากจนและทุนสังคมทั้งจากงานวิจัยเชิงประจักษ์และจากทางทฤษฎี ในส่วนที่สอง จะกล่าวถึงลักษณะความยากจนของพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมผ่านตัวชี้วัดความยากจนของ TP Map และลักษณะทุนสังคมของกลุ่มคนจนในพื้นที่ดังกล่าว ในส่วนสุดท้ายจะทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนสังคมและความยากจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชม เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างทุนสังคมและความยากจนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเครื่องมือชี้วัดความยากจนที่คำนึงถึงระดับทุนสังคมของผู้คนนอกเหนือจากเกณฑ์การวัดอื่นๆ ในเครื่องมือที่มีอยู่เดิม

กรอบแนวคิดเรื่องความยากจนและทุนสังคม

ความยากจน (poverty) คือภาวะที่ ชุมชนปัจเจกบุคคล หรือครัวเรือน ขาดแคลนทรัพยากรต่างๆ ในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้คุณภาพชีวิตลดลง โดยความยากจนอาจจะอยู่ในรูปแบบความยากจนทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองก็ได้ (United Nation, 2020) ความยากจนเป็นหนึ่งในประเด็นทางสังคมที่มีการศึกษามาอย่างต่อเนื่องยาวนานและมีความเกี่ยวข้องกับหลากหลายสาขาวิชา เช่น สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ นอกจากนี้ความยากจนเป็นหนึ่งในประเด็นพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาเรื่องการพัฒนา แม้ว่าแนวความคิดเรื่องการพัฒนาจะมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดทั้งในระดับประเทศและในระดับโลก เช่น การเปลี่ยนจากเป้าหมายการพัฒนาของสหประชาชาติใหม่ (MDGs) มาสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) สิ่งที่น่าสนใจคือเราจะพบว่าการแก้ไขปัญหาความจนอยู่ในเป้าหมายการพัฒนาอยู่เสมอรวมทั้งเป้าหมายการพัฒนาในระดับโลกทั้งสองที่ได้กล่าวถึงไปแล้วด้วย สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดระหว่างการแก้ปัญหาคความยากจนและการพัฒนา ในกรณีของประเทศไทยความยากจนเป็นปัญหาที่รัฐไทยมีความพยายามจะจัดการอยู่เรื่อยมาดังปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับแม้ในฉบับที่ 13 ที่มีการกล่าวถึงความยากจนโดยเฉพาะความยากจนแบบข้ามรุ่น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2565) อย่างไรก็ตามถึงแม้เป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจมาอย่างต่อเนื่องยาวนานแต่มุมมองต่อความยากจนของรัฐไทยนั้นก็มิพลวัตและเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาไม่ได้หยุดนิ่ง กล่าวในภาพรวมคือในปัจจุบันการนิยามจะยึดโยงอยู่กับทรัพยากรของปัจเจกหรือชุมชนที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นดังในรายงานรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์

ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2565 ที่มีการกล่าวถึงนโยบายแก้ไขปัญหายากจนทั้งในมิติ รายจ่าย การศึกษา สาธารณสุข และการเข้าถึงบริการภาครัฐ (กองพัฒนาข้อมูล และตัวชี้วัดสังคม สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) แต่ในอดีตทรัพยากรทางเศรษฐกิจจะเป็นมุมมองหลักเพียงมุมมองเดียวในการมองปัญหาความยากจนดังที่จะกล่าวต่อไป

หากเราพิจารณางานศึกษาและนโยบายในช่วงแรกของประเทศไทยและหลายประเทศทั่วโลกเราจะเห็นว่าการศึกษาเรื่องความยากจนในช่วงแรกนั้นมุ่งเน้นไปยังการขาดแคลนทรัพยากรหลักคือ ทรัพยากรทางการเงิน อาจจะกล่าวได้ว่าในช่วงแรกของการศึกษาเรื่องความยากจนนั้น นิยามความยากจนเท่ากับผู้ที่ไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเลี้ยงตัวเอง แนวความคิดดังกล่าวสะท้อนออกมาเป็นเครื่องมือหรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความยากจนในช่วงแรกซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาสภาพเศรษฐกิจของผู้ยากจนเป็นหลักทั้งในและต่างประเทศ เช่น เส้นความยากจน (poverty line) ที่เริ่มใช้ในประเทศอังกฤษตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 (Gillie, 1996) โครงการส่งเสริมการเพิ่มรายได้ และโครงการลดรายจ่าย อาทิ โครงการเงินผันในช่วงปีพ.ศ. 2518-2519 หรือแม้แต่แนวความคิดเรื่อง Trickle-Down Effect ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวมแล้วความร่ำรวยจะไหลไปเพิ่มรายได้ให้กับคนยากจนซึ่งเติบโตอย่างมากในหลายรัฐบาลของไทย เช่นช่วงในรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ล้วนเป็นส่วนสะท้อนที่สำคัญของการยึดโยงความยากจนไว้กับฐานคิดเรื่องรายได้และรายจ่ายเพียงอย่างเดียว วิธีการมองความยากจนดังกล่าวสอดคล้องกับในระดับโลกผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่าง Washington Consensus ที่มุ่งเน้นการเพิ่มรายได้เพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายเพื่อให้ประเทศยากจนหลุดพ้นจากปัญหาทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตามเมื่องานศึกษาเรื่องความยากจนมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ก็เริ่มมีการใช้มุมมองอื่นๆ เข้ามาศึกษาเรื่องความยากจน เช่น มุมมองเรื่องการพัฒนาทุนมนุษย์ โดย UNDP ที่มีการเริ่มพูดถึง ดัชนีความยากจนหลายมิติ (Multidimensional Poverty Index: MPI) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 ที่ไม่ได้มองว่ารายได้คือสิ่งเดียวที่สามารถนำมาใช้ในการวัดความยากจนได้ ซึ่งเป็นการมองความยากจนที่มีความหลากหลายขึ้นไม่ใช่เพียงแค่เป็นเรื่องของการอยู่ได้เส้นความยากจนหรือรายได้ที่เหมาะสมเท่านั้น นอกจากนี้ความล้มเหลวของของแผนพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals: MDGs) ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนจากมิติทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ก็ทำให้แนวความคิดเรื่องการวัด การศึกษาและจัดการความยากจนจากตัวเลขนายได้เริ่มถูกท้าทายมากขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงเวลาเดียวกันแนวทางการวัดความยากจนของผู้คนแบบหลากหลายมิติก็เริ่มถูกให้ความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ยุคหลังการพัฒนาแห่งสหประชาชาติหรือหลังปี 2015 นั้นเอง (ณัฐธวัชวล โกคาพานิชวงษ์, 2023)

โดยดัชนีความยากจนหลายมิติหรือ MPI อันนั้น ในแต่ละประเทศมีการกำหนดมิติที่แตกต่างกัน ตามบริบทและยุทธศาสตร์การพัฒนาของแต่ละประเทศ ในระดับโลกหน่วยงานอย่าง UNDP ได้แบ่งมิติด้านความยากจนออกเป็น 3 มิติหลักได้แก่ 1) สุขภาพ 2) การศึกษา 3) คุณภาพความเป็นอยู่ (UNDP and OPHI, 2022) ในระดับประเทศเช่น ในประเทศเยอรมันนี้มีมิติการวัด 6 ด้าน (การศึกษา ที่อยู่อาศัย สุขภาพ ความยากจนทางวัตถุ การมีส่วนร่วมทางสังคม การทำงาน) ในขณะที่ประจักษ์ญาณ วัดเพียง 3 ด้าน (การศึกษา สุขภาพ มาตรฐานการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน) นอกจากนี้ในในแต่ละด้านก็มีความวัดและน้ำหนักที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ แต่ละหน่วยงาน ในกรณีของประเทศไทยนั้นมีการ

จัดทำ MPI โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ปี 2562 โดยรายงานในปี 2566 ได้ทำการแบ่งมิติของความยากจนออกเป็น 4 ด้านได้แก่ 1) มิติด้านการศึกษา 2) การใช้ชีวิตในแบบที่ดีต่อสุขภาพ 3) ความเป็นอยู่ 4) ความมั่นคงทางการเงิน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) อย่างไรก็ตามการศึกษาความยากจนหลากหลายมิติในประเทศไทยเองนั้นก็มี ความหลากหลายในการกำหนดมิติและตัวชี้วัดที่แตกต่างกันสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เช่น ความยากจน 5 ด้านของ ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (TP Map) ซึ่งแบ่งความยากจนออกเป็น 5 มิติ ได้แก่ 1) สุขภาพ 2) การศึกษา 3) รายได้ 4) ความเป็นอยู่ และ 5) การเข้าถึงบริการรัฐ ในส่วนของงานศึกษาเรื่องความยากจนที่เน้นไปในเรื่องชุมชนมักผูกโยงการวัดความยากจนไว้กับแนวความคิดที่ใกล้เคียงกัน เช่น กรณพัฒนาชุมชน ในหนังสือแนวทางการพัฒนาชุมชน กล่าวถึงทุนชุมชน 5 ด้านอันประกอบด้วย 1) ทุนการเงิน 2) ทุนมนุษย์ 3) ทุนสังคม 4) ทุนกายภาพ และ 5) ทุนกายภาพ (2553) หรืออาจจะแบ่งออกเป็น 7 ประเภทซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมในการศึกษาชุมชนในประเทศสหรัฐอเมริกา อันได้แก่ 1) Natural Capital 2) Cultural Capital 3) Human Capital 4) Social Capital 5) Political Capital 6) Built Capital 7) Financial Capital (Flora and Flora, 2013) ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวเป็นการศึกษาความยากจนโดยมุ่งเน้นไปยังทรัพยากรที่หน่วยวิเคราะห์ขาดแคลนเป็นหลักโดยทรัพยากรดังกล่าวไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องของการเงินเสมอไป แต่รวมเอาทรัพยากรทางสังคมที่หลากหลายที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของเข้าไว้ด้วยกันในการวิเคราะห์หรือวัดความยากจน ทั้งนี้ในภาพรวมเราจะเห็นได้ว่าเครื่องมือค้นหาคนยากจนต่างๆ ในปัจจุบันไม่ว่าโดยสภาพัฒน์ TP Map หรือ โดยแนวความคิดเรื่องทุนชุมชนนั้นมีลักษณะร่วมที่ใกล้เคียง

กัน คือมีทั้งการวัดในทางเศรษฐกิจคือเรื่องของรายได้ และการวัดที่ไม่ใช่เชิงเศรษฐกิจ เช่นเรื่องของการเข้าถึงบริการภาครัฐ สาธารณูปโภคพื้นฐาน การศึกษา การสาธารณสุข อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสนใจว่า การวัดความยากจนโดย TP Map และสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นั้นไม่มีการรวมทุนสังคมเข้าไปในการค้นหาคนยากจนด้วย ซึ่งข้อแตกต่างดังกล่าวถือว่าเป็นจุดแตกต่างที่สำคัญและถือเป็นจุดเด่นของเครื่องมือวัดความยากจนผ่านแนวความคิดเรื่องทุนชุมชน งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคนยากจนที่ถูกระบุว่าเป็นคนจนโดยตัวชี้วัด ของ TP Map ว่ามีลักษณะของทุนสังคมของกลุ่มคนจนที่ถูกรับรู้โดยรัฐนั้นมีลักษณะอย่างไรเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างทุนสังคมและความยากจน

ทุนสังคมเป็นหนึ่งในทุนห้าด้านที่ส่งผลต่อความยากจนและเป็นประเด็นที่สำคัญในการศึกษาสังคมศาสตร์โดยเฉพาะสังคมวิทยา ความหมายของทุนสังคมยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ 1) ทุนสังคมในฐานะทรัพยากรของสังคมหรือชุมชน ในแนวทางนี้ทุนสังคมคือเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมที่ส่งผลให้สังคมนั้นๆ ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นแนวความคิดของ Putnam ที่มองว่าทุนสังคมคือการเชื่อมโยงของปัจเจกบุคคลในรูปแบบของเครือข่ายที่ถูกสร้างขึ้นโดยการตอบแทนซึ่งกันและกันรวมถึงความเชื่อใจ และมองว่าทุนสังคมคือส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยสามารถดำรงอยู่ได้ (Putnam, 2000) ในขณะที่แนวทางที่ 2) มองทุนสังคมในฐานะทรัพยากรในเครือข่ายทางสังคมของปัจเจกบุคคลหนึ่งหรือองค์กรต่างๆ ซึ่งสามารถถูกดึงโดยตัวแสดงนั้นๆ เพื่อนำมาใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์หรือแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น แนวความคิดของ Coleman ที่มองว่าทุนสังคมคืออะไรก็ตามที่เป็นประโยชน์ต่อ

ปัจเจกหรือการกระทำแบบกลุ่ม อันมีที่มาจาก
เครือข่ายความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ต่างตอบแทน
ความไว้วางใจ และ ค่านิยมทางสังคม (อ้างใน Portes,
1998)

จากนิยามดังกล่าวสามารถกล่าวได้ว่า
การใช้แนวความคิดเรื่องทุนสังคมในฐานะเครื่องมือ
ชีวิตความยากจนนั้นมีความใกล้เคียงกับความหมาย
ของทุนสังคมในรูปแบบที่ 2 กล่าวคือมุ่งเน้นไปยัง
การสำรวจทรัพยากรที่ครัวเรือนยากจนสามารถ
นำออกมาจากเครือข่ายทางสังคมในชุมชนของตน
เพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาความ
ยากจนของครัวเรือนนั้นๆ เห็นได้จากโครงการ
ภาครัฐเพื่อแก้ปัญหาชุมชนจำนวนหนึ่งจะมุ่งเน้น
ไปยังการ สร้างเครือข่าย และสร้างการเข้าถึง
ความช่วยเหลือระหว่างผู้คนในชุมชนในชุมชน
หรือการสร้างเครือข่ายทางสังคมให้กับครัวเรือน
ยากจน งานศึกษาทุนสังคมกับความยากจนก็มี
ความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาในรูปแบบ
ดังกล่าว เช่น งานของ Narayan-Parker และ World
Bank ในปี 1999 ที่พูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างทุน
สังคมในรูปแบบของเครือข่ายข้ามชนชั้นที่มีส่วน
สำคัญในการบรรเทาปัญหาความยากจนของผู้คน
ดังนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญของรัฐที่จะส่งเสริมให้เกิด
เครือข่ายทางสังคมข้ามชนชั้นทางสังคมขึ้นเพื่อให้
ผู้คนในชนชั้นที่ต่ำกว่าสามารถเข้าถึงทุนสังคมใน
การแก้ปัญหาความยากจนของพวกเขาได้ในยามที่รัฐ
ไม่สามารถจัดการปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ ข้ามกลุ่มนั้นไม่จำกัด
เฉพาะกลุ่มทางเศรษฐกิจ ยังรวมถึงกลุ่มที่มีความ
แตกต่างทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม
อีกด้วย นอกจากนี้งานศึกษาในหลายประเทศ
ยังแสดงให้เห็นอีกด้วยว่าทุนสังคมเป็นเครื่องมือ
สำคัญอย่างยิ่งในบรรเทาความยากจนไม่ว่าจะเป็น
คนจนจากตัวชีวิตทางเศรษฐกิจ หรือคนจนจาก
ตัวชีวิตหลากหลายมิติก็ตาม เช่น งานของ Fu และคณะ

ในปี 2023 ที่ศึกษาเรื่องเด็กที่ถูกทิ้งจากพ่อแม่ที่
ไปทำงานในเมืองใหญ่ทำให้กลายเป็นกลุ่มคนที่มี
ความยากจนในหลายด้านเนื่องจากขาดทุนทาง
สังคมที่ผู้ปกครองสามารถสร้างให้ได้หากอาศัยอยู่
ร่วมกัน หรืองานของ Pham และ Mukhopadhyaya
ในปี 2022 ที่แสดงให้เห็นว่าในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น
ทุนทางสังคมสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนา
คุณภาพชีวิตด้านต่างๆ เช่นการศึกษา และ สุขภาวะ
นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยในต่างประเทศจำนวนหนึ่ง
ที่แสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ทุนสังคมจะถูกให้ความสำคัญ
ในฐานะเครื่องมือสำคัญของคนจนในการบรรเทา
ผลร้ายต่างๆ ของความยากจนแต่ปรากฏว่า มัน
ไม่ใช่เรื่องง่ายที่ชนชั้นล่างจะมีเครื่องมือที่เหมาะสม
เพียงพอในการสร้างทุนสังคมในระดับที่เหมาะสม
ในการจัดการปัญหาความยากจนของตนเอง
ตัวอย่างเช่นงานของ Das ได้ศึกษากลุ่มคนจนที่
รับจ้างทั่วไปในประเทศอินเดียพบว่า เงื่อนไขต่างๆ
ของคนจนเช่น ความไม่มั่นคง ความยากจน ยาน
ที่อยู่อาศัย ล้วนส่งผลต่อการสร้างทุนสังคมของ
กลุ่มคนจนและทำให้ทุนสังคมไม่ใช่เครื่องมือในการ
จัดการความขัดสนของคนจนแต่เหมือนประเด็น
เรื่องทุนอื่นๆ ที่ทุนสังคมเป็นตัวสะท้อนความ
ไม่เท่าเทียมทางชนชั้นของผู้คนมากกว่า (2004)
จากงานศึกษาความสัมพันธ์ในเบื้องต้นไม่ว่าใน
การพยายามใช้ทุนสังคมในการแก้ไขปัญหาความ
ยากจนหรือการวิพากษ์ทุนสังคมในฐานะอีกหนึ่ง
ทรัพยากรที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมของคน
ในสังคมก็ตามทั้งสองแนวความคิดแสดงให้เห็นว่า
ความสัมพันธ์ระหว่างความยากจนและทุนสังคม
นั้นมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นทั้งในทางทฤษฎี
และโลกแห่งความเป็นจริง ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้
จึงพยายามทำความเข้าใจบทบาทระหว่างทุนสังคม
และความยากจน ในกรณีของประเทศไทยโดยใช้
เทศบาลตำบลปากชมเป็นกรณีศึกษา

การวิเคราะห์ทุนสังคมนั้นสามารถทำได้หลากหลาย ทั้งการวิเคราะห์ในแง่ของทรัพยากรรวมในเครือข่าย (embedded resources) ซึ่งพุ่งไปยังจำนวนและทุนอื่นๆ สมาชิกในเครือข่ายครอบครอง เช่นงานของ Pena-López, และ Sánchez-Santos ที่กล่าวถึงทรัพยากรร่วมของเครือข่ายทางสังคมหรือทุนทางสังคมของเครือข่ายและการเคลื่อนตัวของทรัพยากรดังกล่าว (2017) การวิเคราะห์ผ่าน Sociogram เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างของเครือข่ายทางสังคมในแง่ของความหนาแน่น รูปแบบการเรียงตัว รวมถึงลักษณะการเชื่อมโยง (ties) ซึ่งช่วยให้เข้าใจถึงการไหลเวียนของทุนสังคม และความสามารถการเข้าถึงทุนสังคมของสมาชิกแต่ละคน เช่น งานของ Burt ที่วิเคราะห์ตำแหน่งที่ตั้งของตัวแสดงในเครือข่ายกับความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ (1995) โดยในงานวิจัยชิ้นนี้นั้นได้ใช้ข้อมูลในจากแบบสอบถามในการวิเคราะห์ถึงทุนสังคมของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ผ่านการเก็บข้อมูลรายบุคคลเพื่อทำการวัดระดับของทุนสังคมทั้ง 9 ประเด็นได้แก่ 1) การช่วยเหลือกันและกัน 2) กติกาการอยู่ร่วมกัน 3) การปฏิบัติภารกิจระเบียบ 4) การจัดการปัญหาความขัดแย้ง 5) การมีความรู้ในการแก้ไขปัญหาในชุมชน 6) การแชร์ความรู้ของคนในชุมชน 7) การมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน 8) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน 9) การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมโดยผลวิเคราะห์ถูกนำไปเข้าสู่ระบบสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่ เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) เพื่อดำเนินออกมาเป็นตัวเลขดังที่จะนำเสนอในส่วนตัวต่อไป

บริบทความยากจนในพื้นที่กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปากชมมีพื้นที่ 10 ตารางกิโลเมตรอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเลย ในพื้นที่อำเภอปากชม ห่างจากอำเภอเมือง 90 กิโลเมตร ประกอบ

ด้วยชุมชน 4 ชุมชนได้แก่ ชุมชน 1) บ้านปากชม หมู่ที่ 1 ชุมชน 2) บ้านปากชมหมู่ที่ 1 ชุมชน 3) บ้านปากชม หมู่ที่ 10 ชุมชน 4) บ้านศรีภูธร มีประชากรทั้งหมด 3,444 คน จำนวนครัวเรือน 1,570 ครัวเรือน (เทศบาลตำบลปากชม, 2565) ในปี 2565 เทศบาลตำบลปากชมมีรายได้หลักสามทางได้แก่ 1) จากการอุดหนุนจากหน่วยงานภาครัฐจำนวน 20,479,944 บาท 2) รายได้ภาษีจัดสรร 20,631,878.81 บาท โดยส่วนใหญ่เป็นภาษีมูลค่าเพิ่มและภาษีสรรพสามิต 3) รายได้จากจากการเก็บภาษี ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ และใบอนุญาต 1,334,176.25 (เทศบาลตำบลปากชม, 2566)

แผนภาพที่ 1 ข้อมูลความยากจนหลายมิติจาก TP Map ของพื้นที่เทศบาลตำบลปากชม (สัญญา และคณะ, 2565)

ข้อมูลจาก TP MAP ระบุว่ามีคนจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมจำนวน 133 คน ตามรายละเอียดในแผนภาพที่ 1 โดยจะพบว่าจากข้อมูลของ TP MAP ปัญหาที่สำคัญของคนจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมคือเรื่องของสุขภาพ ความเป็นอยู่และการศึกษาตามลำดับอย่างไรก็ตามข้อมูลดังกล่าวมีการใช้ฐานข้อมูลของปี พ.ศ. 2562 และข้อมูลของ TP MAP นั้นไม่ได้มีการแบ่งสาเหตุความยากจนที่สอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องทุน 5 ด้าน โดย

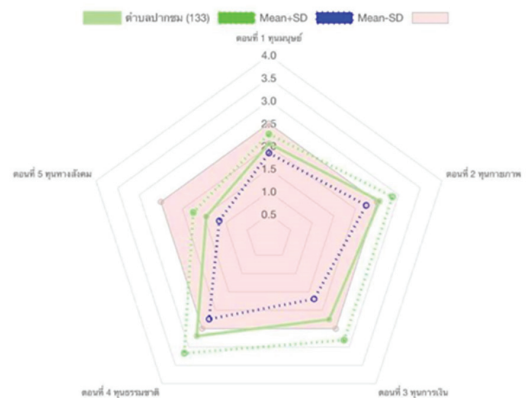
ขาดแนวความคิดเรื่องทุนสังคมไป ส่งผลให้งานวิจัยต้องมีการเก็บข้อมูลทุนสังคมเพิ่มเติม

วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้แนวทางการวิเคราะห์ความยากจนแบบทุน 5 ด้านเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล และ วิเคราะห์ปัญหาความยากจนของพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนสังคมและทุน ทั้งนี้ส่วนประกอบของทุนแต่ละด้านที่ทำการเก็บข้อมูลนั้นเป็นเครื่องมือของโครงการวิจัยการแก้ปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ ปี 2564 ซึ่งขับเคลื่อนโดย หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ข้อมูลของงานวิจัยจะถูกนำมาวิเคราะห์บนฐานคิดเรื่องทุนชุมชน 5 ด้านและใช้เป็นตัวคำนวณถึงระดับความยากลำบากของครัวเรือน การเก็บข้อมูลของงานวิจัยชุดนี้นั้นใช้เครื่องมือแบบผสม โดยในส่วนของงานวิจัยเชิงปริมาณนั้นได้ทำการสำรวจรูปแบบความยากจนโดยใช้แบบสอบถาม และนำเข้าสู่ระบบตามฐานข้อมูลของ บพท. ที่จะช่วยวิเคราะห์ออกมาว่าในทุนชุมชนทั้ง 5 ด้านนั้น ในพื้นที่ตำบลปากชมมีทุนด้านไหนในประเด็นอะไรที่มีปัญหา ในส่วนของการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ งานวิจัยชิ้นนี้ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มและ การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมจากแบบสอบถาม โดยมีผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ครัวเรือนยากจน ตัวแทนจากฝ่ายท้องถิ่น และฐานข้อมูลของหน่วยงานราชการส่วนภูมิภาค เพื่อให้เกิดการระบุปัญหาและถ่ายทอดลักษณะของความยากจนในพื้นที่ตำบลปากชมออกมาได้ชัดเจนที่สุด

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้การคำนวณประชากรและกลุ่มเป้าหมายจากรายชื่อครัวเรือนยากจนของภาครัฐ (TP MAP) จากฐานข้อมูลดังกล่าวพบว่า

จำนวนคนจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมมีทั้งหมด 133 ครัวเรือน จึงถือว่าคนจนเหล่านี้เป็นประชากรและกลุ่มเป้าหมายในส่วนของการศึกษาข้อมูลครัวเรือนยากจน นอกจากนี้มีการสัมภาษณ์แบบกลุ่มกับตัวแทนประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนทั้งกลุ่มครัวเรือนยากจน เครือข่ายผู้สูงอายุ ข้าราชการส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน เพื่อทำการตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องของข้อมูลจากแบบสอบถาม นอกจากนี้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกครัวเรือนยากจนจำนวน 10 ครัวเรือน เพื่อการได้มายังข้อมูลเรื่องความยากจนและทุนสังคมอย่างเด่นชัดที่สุด โดยครัวเรือนยากจนทั้ง 10 ครัวเรือนไม่มีการเปิดเผยชื่อและข้อมูลส่วนตัวในงานวิจัยและได้มีการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เลขที่การรับรอง H022/2564 โดยกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

แผนภาพที่ 2 ทุนชุมชนของครัวเรือนยากจน
ในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชม
(สัณชัย และคณะ, 2565)

ผลการศึกษา

ข้อมูลทุน 5 ด้าน อันประกอบด้วย ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ และทุนการเงิน ในพื้นที่ตำบลปากชมปรากฏ ดังแผนภาพที่ 2 และในตารางที่ 1 โดย โดยตัวเลขระดับทุน

ตารางที่ 1 ทุณชุมชนของครัวเรือนยากจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชม (สัญญาชัย และคณะ, 2565)

ทุน 5 ด้าน	คะแนน ประเมิน ระดับของทุน	ประเด็นที่ครัวเรือนยากจนประสบปัญหา		
		แบบสอบถาม	การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม	การสัมภาษณ์เชิงลึก
ทุนสังคม	1.45	- การมีส่วนร่วม	- ความไม่ต่อเนื่องของกิจกรรมกลุ่ม	- การไม่มีเวลาในการทำกิจกรรม
		- การเข้าร่วมกลุ่ม	- การที่กลุ่มไม่สามารถสร้างรายได้	- รายได้จากกลุ่มไม่แน่นอน
		- การเข้าร่วมกิจกรรม	- การด้อยค่าตัวเองของกลุ่มคนยากจน	- การไม่รับทราบข้อมูลข่าวสาร
ทุนมนุษย์	2.06	- การศึกษา	- การลาออกจากการเรียนกลางคันและการขาดอุปกรณ์ในการเรียนออนไลน์	- ขาดแรงผลักดันในการพัฒนาทักษะต่างๆ
		- สวัสดิการ	- ปัญหาสุขภาพต่างๆ	- การเข้าไม่ถึงสวัสดิการ
ทุนเศรษฐกิจ	2.25	- รายจ่าย	- รายได้จากภาคเกษตรกรรมลดลง	- การลดลงของการจ้างงานเนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ
		- รายได้	- การไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามเวลา	- การยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
		- ทรัพย์สิน		- การไม่มีที่ดินทำกิน
ทุนกายภาพ	2.56	- สภาพที่อยู่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากร เพราะไม่มีที่ดินทำกินอาศัย	- สัญญาณอินเทอร์เน็ตไม่ครอบคลุม	- สภาพบ้านเรือนไม่ถูกสุขอนามัยและเสี่ยงต่อการพังทลาย
		- การใช้เทคโนโลยี	- การไม่มีไฟฟ้าสำหรับการเกษตร	
ทุนสิ่งแวดล้อม	2.70	- การใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ	- การขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง	- การไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากร เพราะไม่มีที่ดินทำกิน

ด้านต่างๆ ของแผนภาพที่ 2 และในตารางที่ 1 เป็นตัวเลขที่ผ่านโปรแกรมคำนวณอัตโนมัติของ บพท. โดยข้อมูลในตารางที่ 1 จะแบ่งเป็นข้อมูลทุนชุมชนแต่ละด้าน โดยเปรียบเทียบการเก็บข้อมูลจาก 1) แบบสอบถามซึ่งทำการเก็บข้อมูลจากคนจนจำนวน 133 คนในพื้นที่ตำบลปากชม 2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบกลุ่มซึ่งการสัมภาษณ์ประกอบด้วยตัวแทนคนจน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มประชาสังคม ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขนาดกลุ่มที่สัมภาษณ์ 10 คน 3) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

เชิงลึก ซึ่งทำการสัมภาษณ์ครัวเรือนยากจนแต่ละราย จำนวน 10 ครัวเรือน โดยสัมภาษณ์ในเขตบ้านพักของครัวเรือนยากจนที่ประสงค์จะให้ข้อมูล และได้ทำการสรุปข้อมูลทั้ง 3 ส่วนแสดงไว้ในตารางที่ 1 ดังที่ปรากฏ โดยในส่วนต่อไปจะทำการให้รายละเอียดผลการศึกษาข้อมูลแต่ละประเภททุน

ทุนสังคม

ทั้งนี้จากการเก็บข้อมูลและประมวลผลข้อมูลพบว่า ทุนที่ครัวเรือนยากจนขาดแคลนที่สุดคือทุนสังคม โดยสาเหตุสำคัญที่ทุนสังคมของครัว

เรือนยากจนอยู่ในระดับต่ำ 2 สาเหตุที่สำคัญได้แก่ ได้แก่ 1) การขาดการมีส่วนร่วมและการเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ และ 2) การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์รูปแบบกลุ่มซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชนพบว่า การที่คนทั่วไปหรือกลุ่มคนจนไม่เข้าร่วมกลุ่มต่างๆ เนื่องจากสาเหตุที่สำคัญคือ 1) กลุ่มเพื่อการผลิตไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการทางรายได้ เนื่องจากกลุ่มอาชีพของชุมชนมีลักษณะเป็นอาชีพที่ทำการผลิตตามคำสั่งซื้อไม่มีการผลิตเพื่อขายทั่วไปในท้องตลาดและทำการตลาดเพิ่มเติม ดังนั้นในช่วงที่ไม่มีการผลิตจึงไม่มีรายได้เข้ามาจากการรวมกลุ่ม 2) การขาดแคลนทรัพยากรในการเข้าร่วมกลุ่ม ส่วนแรกคือทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตเนื่องจากการรวมกลุ่มอาชีพนั้นต้องมีการลงทุนร่วมกันในการจัดซื้อวัตถุดิบต่างๆ ทำให้ผู้ยากจนไม่สามารถเข้าร่วมกลุ่มได้ในส่วนที่สองคือทรัพยากรเวลาเนื่องจากการเข้าร่วมกลุ่มมีความจำเป็นต้องใช้เวลาและความต่อเนื่องซึ่งกลุ่มครัวเรือนยากจนหลายครั้งไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วม เพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปซึ่งการหยุดงานมารวมกลุ่มทำให้ขาดรายได้และหลายครั้งอาชีพในพื้นที่เช่น ขับรถรับจ้างหรือกรีดยางทำให้มีเวลาว่างไม่ตรงกับคนส่วนใหญ่ในการรวมกลุ่ม 3) กลุ่มคนยากจนรู้สึกต้อยกว่าคนอื่นในชุมชนจึงหลีกเลี่ยงการเข้าร่วม อย่างไรก็ตามข้อมูลในสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างที่ครัวเรือนยากจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชม พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้เหตุผลในการไม่เข้าร่วมกลุ่มแตกต่างจากกลุ่มแกนนำ กล่าวคือ 1) ไม่มีเวลา เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ต้องไปเป็นประจำ มีความต่อเนื่อง เมื่อเข้าร่วมกลุ่มแล้วขาดไปครั้งถึงสองครั้งก็ไม่อยากเข้าร่วมอีก เพราะตามกิจกรรมของกลุ่มไม่ทัน 2) ไม่ทราบข่าวสารเนื่องจากการรวมกลุ่มในชุมชนนั้นใช้วิธีการกระจายข่าวในกลุ่มที่รู้จักกันเป็นหลัก อย่างไรก็ตามเมื่อมีข่าวสารที่มาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หรือวัดหากเจ้าทราบพวกเขาพยายามอย่างยิ่งที่จะเข้าร่วม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบกลุ่มและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจะเห็นว่าทั้งส่วนที่เหมือนกันได้แก่ เรื่องของการขาดแคลนเรื่องเวลาและเรื่องที่มีความแตกต่างกัน เช่น กลุ่มผู้นำชุมชนมองว่ากลุ่มคนยากจนมีความอับอายจึงไม่เข้าร่วมกลุ่มในขณะที่กลุ่มคนจนมองว่าที่ตนไม่เข้าร่วมกลุ่มหรือกิจกรรมเนื่องจากการเข้าไม่ถึงข่าวสาร

ทุนมนุษย์

ในส่วนของทุนมนุษย์นั้นข้อมูลจากแบบสอบถามชี้ให้เห็นว่าในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมปัญหาในส่วนของการศึกษาและสวัสดิการเป็นปัญหาหลักของครัวเรือนยากจน ซึ่งจากการสัมภาษณ์แบบกลุ่มจากคนในชุมชนและแกนนำชุมชนพบว่าในส่วนของการศึกษาประเด็นที่สำคัญคือ 1) การเข้าไม่ถึงระบบการศึกษา ทั้งในเรื่องของการต้องออกจากโรงเรียนเพื่อมาประกอบอาชีพ และการเรียนการสอนออนไลน์ภายหลังการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งนักเรียนจำนวนมากขาดอุปกรณ์ในการเรียนรูผ่านช่องทางดังกล่าวดังกล่าว 2) สุขภาพ ในพื้นที่เทศบาลปากชมนั้นมีผู้พิการผู้สูงอายุ และผู้ที่สุขภาพะบกพร่องเนื่องจากอาหารการกินเป็นจำนวนมาก ปัญหาหลักๆ ที่ครัวเรือนยากจนประสบปัญหา คือ การที่ครัวเรือนยากจนบางครัวเรือนไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐได้เนื่องจากไม่ได้มีทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่แม้จะอาศัยอยู่มาหลายปีแล้วก็ตาม รวมถึงขาดเอกสารสิทธิ์ที่จะรับสวัสดิการจากหน่วยงานภาครัฐ อย่างไรก็ตามคนเหล่านี้สามารถเข้าถึงสวัสดิการบางส่วน of เทศบาลตำบลปากชมได้ 3) อุปสรรคในการพัฒนาทักษะ การพัฒนาทักษะเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มทุนมนุษย์เพื่อนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของทุนด้านอื่นๆ อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนยากจนและกลุ่มแกนนำให้ข้อมูลตรงกันว่าเนื่องจากงานในพื้นที่ที่มีคืองานรับจ้างทั่วไปที่ไม่

ได้เรียกร่องทักษะอะไรเป็นพิเศษดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นอะไรที่ต้องฝึกทักษะต่างๆ เพิ่มเติม

ทุนทางเศรษฐกิจ

ทุนทางเศรษฐกิจเป็นทุนที่ครัวเรือนยากจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมประสบปัญหาเป็นลำดับที่ 3 ต่อจากทุนสังคมและทุนมนุษย์ ซึ่งข้อมูลจากแบบสอบถามแสดงให้เห็นว่าสาเหตุที่สำคัญของการขาดแคลนทุนทางเศรษฐกิจของครัวเรือนยากจน มีอยู่ 3 ประเด็นคือ 1) รายได้ 2) รายจ่าย 3) ทรัพย์สิน ซึ่งจากการสัมภาษณ์แบบกลุ่มเพื่อหารายละเอียดของปัญหาพบว่า 1) รายได้จากภาคเกษตรกรรมลดลง ทั้งราคาขายที่ตกต่ำ ผลไม้ต่างๆ เช่น กล้วยและมะม่วงที่มีมากในพื้นที่ก็ขายไม่ได้ราคา ทำให้รายได้ของคนในชุมชนลดลง รวมถึงรายได้ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปในภาคการเกษตร ถึงแม้ไม่ใช่เจ้าของพื้นที่เกษตรกรรมโดยตรงแต่เมื่อเศรษฐกิจภาคการเกษตรหดตัวลง การจ้างงานคนยากจนก็น้อยลงตามไปด้วย 2) การกู้หนี้ยืมสินเพื่อการเกษตรไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามเวลาทำให้ไม่สามารถเข้าถึงเงินกู้จากสถาบันการเงินอื่นๆ ได้อีก ในส่วนของการสัมภาษณ์เชิงลึกที่พบว่ามีความสอดคล้องกับการสัมภาษณ์แบบกลุ่มโดยพบว่า 1) รายได้หลักของกลุ่มครัวเรือนยากจนโดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางคือเงินสวัสดิการของรัฐ โดยเฉพาะในช่วงที่สินค้าการเกษตรราคาตกต่ำนั้นการจ้างครัวเรือนยากจนในงานรับจ้างทั่วไปภาคการเกษตรลดลงอย่างชัดเจน กล่าวได้ว่าสำหรับครัวเรือนยากจนทุนทางเศรษฐกิจของพวกเขาขึ้นอยู่กับสวัสดิการที่รัฐได้จัดเตรียมไว้ให้ 2) มีคนยากจนแค่เพียงบางส่วนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ในขณะที่คนยากจนบางส่วนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ใดๆ ไม่ว่าในรูปแบบแหล่งเงินกู้จากสถาบันการเงินหรือจากการหยิบยืมคนในชุมชน อย่างไรก็ตามเงินกู้ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการใช้

จ่ายในชีวิตประจำวันมากกว่าเพื่อการลงทุนหรือเพื่อการประกอบอาชีพ

ทุนกายภาพ

ในส่วนของทุนกายภาพนั้นข้อมูลจากแบบสำรวจแสดงให้เห็นว่าปัญหาที่สำคัญของคนยากจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมคือ 1) สภาพที่อยู่อาศัย และ 2) การเข้าถึงเทคโนโลยี ซึ่งจากการสัมภาษณ์แบบกลุ่มผู้นำชุมชนได้สะท้อนถึง 1) ปัญหาความครอบคลุมของอินเทอร์เน็ต โดยในบางพื้นที่มีการประสบปัญหาการเข้าถึงสัญญาณทำให้ไม่สามารถติดต่อสื่อสารหรือเข้าถึงสวัสดิการบางส่วนของภาครัฐได้ 2) การขาดแคลนไฟฟ้าในพื้นที่ทางการเกษตร ทำให้ไม่สามารถผลิตสินค้าทางการเกษตรบางชนิดได้ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นมุมมองจากผู้นำชุมชนซึ่งแตกต่างจากการสำรวจครัวเรือนยากจนที่พบว่า 1) บ้านเรือนหลายหลังของกลุ่มคนยากจนที่ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกนั้นบ้านเรือนอยู่ในลักษณะที่ไม่ถูกสุขอนามัยและไม่มั่นคงเสี่ยงต่อการพังทลายเมื่อเจอภัยธรรมชาติต่างๆ รวมถึงมีที่ตั้งห่างไกลจากศูนย์กลางชุมชนโดยกลุ่มตัวอย่างกล่าวว่าเมื่อหลังคาบ้านของพวกเขาเปราะบางเข้าไปขอวัสดุจากทางเทศบาลตำบลปากชมเพื่อทำการซ่อมแซมต่างๆ เช่นเดียวกับการขอความช่วยเหลืออื่นๆ ก็มักจะประสานไปยังเทศบาล

ทุนทางธรรมชาติ

ในส่วนของทุนทางธรรมชาตินั้นเป็นทุนที่ในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมมีอยู่สูงที่สุดมากกว่าทุนอื่นๆ โดยข้อมูลจากแบบสอบถามแสดงให้เห็นว่าสาเหตุที่สำคัญในการที่ทุนดังกล่าวยังๆ ไม่สูงมากคือประเด็นเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของครัวเรือนยากจน ซึ่งจากการสัมภาษณ์แบบกลุ่มพบว่าปัญหาหลักๆ ที่ทั้งชุมชนเจอร่วมกันไม่จำกัดเฉพาะครัวเรือนยากจนคือ 1) ป่าไม้รอบๆ ชุมชนเป็นพื้นที่อนุรักษ์และ

2) แม่น้ำโขงมีการเปลี่ยนแปลงจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ตามฤดูกาลได้เหมือนเดิม ในส่วนของการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้นพบว่านอกเหนือจากสองปัญหาข้างต้นแล้ว ทรัพยากรที่ดินทั่วไปกลุ่มครัวเรือนก็ไม่สามารถเข้าถึงได้เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่สามารถหาของป่ามาบริโภคได้ในบางฤดูกาลแม้จะเป็นเขตป่าอนุรักษ์ก็ตาม

วิเคราะห์ผลการศึกษา

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกครัวเรือนยากจน การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม และการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามที่ปรากฏในตารางที่ 1 และผลการศึกษาพบว่ามีส่วนที่สอดคล้องกันและส่วนที่ไม่สอดคล้องกัน ทั้งนี้พบว่าแบบสอบถามสามารถทำหน้าที่ได้ดีในการระบุประเด็นต่างๆ ที่กลุ่มครัวเรือนประสบปัญหา โดยจะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องระหว่างประเด็นของแบบสอบถามและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยทั้งสองวิธีการเก็บข้อมูลมีความสอดคล้องกันในภาพรวมโดยที่การสัมภาษณ์เชิงลึกสามารถให้ข้อมูลที่มีรายละเอียดได้ดีกว่ารวมถึงมีมิติที่กว้าง เช่น สภาพที่อยู่อาศัย ในขณะที่การสัมภาษณ์แบบกลุ่มนั้นเนื่องจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนร่วมกับตัวแทนจากครัวเรือนยากจนและประชาชนทั่วไป ลักษณะของผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวทำให้ข้อมูลหลายๆ ส่วนเป็นมุมมองจากผู้นำชุมชนหรือคนทั่วไปมากกว่าตัวคนจนจริงๆ รวมถึงเป็นข้อมูลที่ไม่ปรากฏในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มคนยากจนเลยเช่น การให้เหตุว่าครัวเรือนยากจนไม่เข้าร่วมกลุ่มอาชีพหรือกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเนื่องจากกลุ่มคนยากจนมองว่าตัวเองต่ำต้อย การระบุถึงการไม่มีอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงครอบคลุมทุกพื้นที่ในเขตเทศบาลว่าเป็นปัญหาและการขาดแคลนไฟฟ้าเพื่อการเกษตร สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างต่อมุมมองเรื่องความยากจนของตัวครัวเรือนยากจนเองและจากสายตาคนนอก

ความยากจนและทุนทางสังคมของเทศบาลตำบลปากชม

ทุนสังคมนั้นเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ส่งผลต่อความยากจน ถึงแม้ว่าทุนสังคมยังไม่มีนิยามความหมายที่ตายตัวแต่ท่ามกลางความเห็นที่หลากหลายนั้นค่อนข้างชัดเจนว่า ทรัพยากรใดๆ ที่สามารถเคลื่อนตัวผ่านเครือข่ายทางสังคมถือเป็นทุนสังคม เช่น ความช่วยเหลือด้านต่างๆ และข้อมูลข่าวสาร สังคมในพื้นที่ชนบทอาจจะถูกมองอยู่เสมอว่าผู้คนมีความสนิทสนมใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันกล่าวคือมีทุนสังคมสูง แต่ข้อมูลของงานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าความคิดดังกล่าวอาจจะไม่ได้ถูกรวมถึงคนชนบทที่อยู่ในกลุ่มคนจน ตรงกันข้ามคนยากจนในพื้นที่ที่ถูกศึกษาเหล่านี้กลับมีทุนสังคมต่ำที่สุดในบรรดาทุนทั้งหมดซึ่งห่างไกลจากภาพที่บุคคลภายนอกเข้าใจ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความยากจนและทุนสังคมนั้นช่วยให้เราเข้าใจการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยบทความวิจัยชิ้นนี้จะใช้ข้อมูลกรณีศึกษาของเทศบาลตำบลปากชม ทำการวิเคราะห์ 2 ทิศทางกล่าวคือ 1) ปริมาณของทุนสังคมในกระบวนการสร้างความยากจน และ 2) ความยากจนในฐานะตัวกำหนดทุนสังคม

ทุนสังคมในฐานะสาเหตุหนึ่งของความยากจนนั้นเป็นหนึ่งในแนวทางความสัมพันธ์ที่พบเห็นได้บ่อยในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ดังเช่นที่กล่าวไปแล้วในส่วนที่ 2 ของบทความนี้ ในกรณีของเทศบาลตำบลปากชมนั้นพบว่าทิศทางความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้นั้นมีลักษณะใกล้เคียงกันกล่าวคือ ในทางทฤษฎีชุมชนโดยเฉพาะชุมชนชนบทที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันระหว่างครัวเรือนค่อนข้างมากจะมีทุนสังคมที่สูง และปัจเจกบุคคลสามารถใช้ทุนสังคมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การขอความช่วยเหลือในการหางานหรือหิบบิยม การแลกเปลี่ยนแรงงานร่วมลงแขกเพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้

การรับข้อมูลข่าวสารจากคนในชุมชนเพื่อการรับสวัสดิการหรือการหางานรูปแบบต่างๆ กล่าวคือทุนสังคมในพื้นที่ชนบทนั้นถูกใช้เปลี่ยนเป็นทุนรูปแบบอื่นๆ เช่นทุนการเงิน ทุนกายภาพ ซึ่งช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตและทำให้ครัวเรือนไม่อยู่ในสถานะยากจนตามนิยามของการวิเคราะห์แบบทุน 5 ด้าน อย่างไรก็ตามกลับพบว่าในกรณีของคนจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมไม่เกิดการปฏิบัติการของทุนสังคมในลักษณะดังกล่าว โดยพบว่าความช่วยเหลือต่างๆ มาจากหน่วยงานภาครัฐมากกว่าเครือข่ายทางสังคมของผู้ยากจนเอง เช่นการขอความช่วยเหลือเหลือในการซ่อมแซมบ้านเรือนของครัวเรือนยากจนผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกรายหนึ่งระบุว่าได้เงินช่วยเหลือจากทางเทศบาลตำบลปากชมเพราะไม่รู้จักใครในชุมชนคนอื่น ๆ ที่พึ่งพาได้ ผู้ยากจนมีความสัมพันธ์กับคนอื่นในชุมชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าในฐานะลูกจ้างรายวันมากกว่าการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือในฐานะผู้ร่วมชุมชนเดียวกัน ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าในกรณีของตำบลปากชม ครัวเรือนยากจนไม่มีทุนสังคมที่เพียงพอในการนำมาซึ่งทรัพยากรเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ

ในขณะเดียวกันกรณีศึกษาเทศบาลตำบลปากชมแสดงให้เห็นอิทธิพลของความยากจนที่ส่งผลต่อทุนสังคมของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะเมื่อทำการวิเคราะห์ผ่านแนวความคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคมจะพบว่าความยากจนนั้นส่งผลต่อการเข้าถึงทรัพยากรที่อยู่ในเครือข่ายของชุมชน (embedded resources) โดยสามารถแบ่งสาเหตุของการขาดแคลนทุนสังคมดังกล่าวออกเป็น 2 มุมมอง 1) มุมมองเรื่อง linkage (ความสัมพันธ์) และตำแหน่งของปัจเจกในเครือข่าย และ 2) การขาดแคลนทรัพยากรอื่นๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนกับทุนสังคม โดยสาเหตุที่หนึ่งนั้นจะพบว่าครัวเรือนยากจนในเขตเทศบาลตำบลปากชมขาดการ

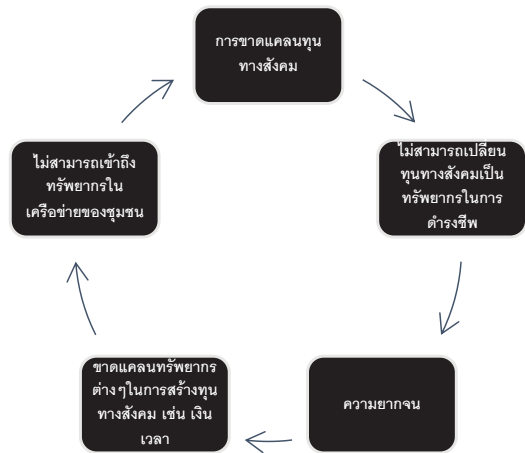
เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ต้องการการร่วมกลุ่มและใช้ระยะเวลาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เช่นการฝึกอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน โรงเรียนผู้สูงอายุ การเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวมีความสำคัญมากในฐานะตัวสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนจนในฐานะปัจเจกกับเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญในการลำเลียงทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความช่วยเหลือหรือข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นมาสู่ครัวเรือนยากจนซึ่งต้องการทรัพยากรดังกล่าวมากเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตามการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวต้องใช้เวลา ทักษะ และความสมบูรณ์ของร่างกาย ซึ่งพบว่าทรัพยากรดังกล่าวขาดแคลนในกลุ่มครัวเรือนยากจน เช่นกรณีของผู้รับจ้างรายวันไม่มีเวลาว่างที่แน่นอน และเวลาว่างอาจจะไม่สอดคล้องกับการทำกิจกรรมของชุมชน (เช่นการรับจ้างกรีดยางในเวลาค่ำ และพักผ่อนในตอนกลางวัน) หรือครัวเรือนยากจนด้านสุขภาพ เช่นกลุ่มผู้พิการหรือผู้สูงอายุ ก็ขาดทักษะและศักยภาพทางกายในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ครัวเรือนยากจนไม่สามารถสร้างช่องทางเชื่อมต่อไปยังเครือข่ายทางสังคมและนำไปสู่การขาดแคลนทุนสังคมในท้ายที่สุด ในส่วนของตำแหน่งของครัวเรือนยากจนในเครือข่ายทางสังคมพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมที่น้อย การขาดแคลนทุนต่างๆ ในการแลกเปลี่ยนกับปัจเจกบุคคลอื่นนำมาสู่ตำแหน่งของคนยากจนในชุมชนที่มีลักษณะชายขอบ กล่าวคือมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนที่มีลักษณะเบาบางและห่างไกลจากความเป็นจุดศูนย์กลางของเครือข่ายสังคมในชุมชน อันจะเห็นได้จากการที่ข่าวสารรวมถึงความช่วยเหลือด้านต่างๆ ของครัวเรือนยากไร้ที่ถูกสัมภาษณ์มักมาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากกว่าเพื่อนบ้านหรือญาติในชุมชน ตำแหน่งในเครือข่ายดังกล่าวของครัวเรือนยากจนทำให้เสียความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน เช่น ความช่วยเหลือหรือเครือข่ายในประเด็นเรื่องของการแลกเปลี่ยน

ทรัพยากรนั้น การที่ดึงทรัพยากรที่ฝังอยู่ในเครือข่ายทางชุมชนมาใช้มีความจำเป็นที่ปัจเจกต้องใส่ทรัพยากรของตนเองกลับไปในเครือข่าย เช่นการลงแขก คือการที่ปัจเจกใส่แรงงานของตนเองเข้าไปในเครือข่ายทางสังคมเพื่อที่จะได้รับความช่วยเหลือทางด้านแรงงานกลับมา อย่าไรก็ตามทรัพยากรดังกล่าวสำหรับครัวเรือนยากจนที่สามารถใส่ลงไปเครือข่ายทางสังคมนั้นมีอยู่อย่างจำกัด เช่น แรงงานและเวลาที่ต้องนำไปใช้ในการรับจ้างเพื่อหารายได้ ทักษะความชำนาญต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดเนื่องจากการขาดเวลาและทุนทรัพยากรในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในเครือข่ายของครัวเรือนยากจนทั้งสิ้น

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความยากจนและการขาดแคลนทุนสังคมของครัวเรือนยากจนในพื้นที่เทศบาลตำบลปากชมนั้นสามารถแสดงออกมาดังแผนภาพข้างล่าง

จากแผนภาพที่ 3 จะเห็นได้ว่าการขาดแคลนทุนสังคมคนนั้นเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำไปสู่ความยากจน เพราะครัวเรือนหรือปัจเจกที่มีทุนสังคมต่ำไม่สามารถทำการเปลี่ยนทุนสังคมให้อยู่ในรูปแบบของทรัพยากรอื่นๆ ที่จะนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตให้หลุดออกความยากจนตามแนวคิดเรื่องทุน 5 ด้าน ในขณะเดียวกันความยากจนซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากการขาดแคลนทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์หรือทุนเศรษฐกิจ ก็เป็น ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทุนสังคมของครัวเรือนหนึ่ง ๆ ลดต่ำลงด้วย โดยในกรณีของเทศบาลตำบลปากชม ความยากจนทำให้ครัวเรือนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้ เมื่อความสัมพันธ์กับเครือข่ายในระดับชุมชนน้อย การเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ความช่วยเหลือ เงินกู้ยืม ข้าวสาร ก็น้อยลงตามไปด้วย นอกจากนี้ทรัพยากรด้านต่างๆ ที่น้อย

แผนภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนสังคมและความยากจน

ของครัวเรือนยากจนก็ไม่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนกับทรัพยากรที่ฝังตัวอยู่ในเครือข่ายทางสังคมได้

สรุปและข้อเสนอ

จากความสัมพันธ์ที่แสดงในแผนภาพที่ 3 ช่วยให้เราเห็นชัดเจนว่า การขาดแคลนทุนสังคมนั้นเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญในการนำไปสู่ความยากจน ในขณะเดียวกันเป็นไปได้อย่างยากมากที่ครัวเรือนยากจนจะสร้างทุนสังคมขึ้นมาด้วยตัวเองจากทุนด้านอื่นๆ ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด อาจจะสามารถได้ว่าภาพจำของสังคมต่อชุมชนในชนบทที่มีการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลืออย่างสนิทสนมและใช้ทุนสังคมในการชดเชยการขาดแคลนทุนอื่นๆ หรือเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต อาจจะไม่ได้รวมถึงเหล่าคนยากจนในพื้นที่ชนบทไปด้วย เพราะจากกรณีศึกษาพบว่าคนเหล่านี้มีทุนสังคมที่ต่ำและความยากจนเองก็เป็นอุปสรรคในการพัฒนาทุนสังคมของครัวเรือนเหล่านี้ ดังนั้นโครงการพัฒนาต่างๆ ที่ใช้ทุนสังคมเป็นหลักในการสร้างทุนอื่นๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน การส่งเสริมการรวมกลุ่ม วิสาหกิจชุมชน สุดท้ายแล้วผลประโยชน์อาจจะไม่ถึงครัว

เรือนยากจนเนื่องจากช่องทางในการเข้าถึงเครือข่ายของพวกเขาอย่างจำกัด การมีโครงการพัฒนาในระดับชุมชนโดยพุ่งเป้าไปที่ครัวเรือนยากจนโดยเฉพาะอาจจะมีเหมาะสมมากกว่าและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนได้

อย่างแท้จริง นอกจากนี้ในการทำดัชนีวัดความยากจนหลากหลายมิตินั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจจะพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการบรรจุทุนสังคมเป็นอีกหนึ่งตัวชี้วัดเรื่องความยากจน ควบคู่กับทุนรูปแบบอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- เทศบาลตำบลปากชม. (2565). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570) เทศบาลตำบลปากชม. <https://pakchom.go.th/public/list/data/detail/id/3005/menu/1196/page/1/catid/2>
- เทศบาลตำบลปากชม. (2566). รายงานการตรวจสอบการเงิน สำหรับปีสิ้นสุดวันที่ 30 กันยายน 2565 ของเทศบาลตำบลปากชม. <https://pakchom.go.th/public/list/data/detail/id/3076/menu/1202/page/1/catid/104>
- ณัฐชวัล โกคาพานิชวงศ์. (2023). ประวัติศาสตร์ของการศึกษาความยากจน: พลวัตเชิงแนวคิดและวิธีวิทยา. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 23(1), 686-724. <https://doi.org/10.14456/lartstu.2023.29>
- สัญญาชัย เกียรติทรงชัย, สุพรรณิ พลฤกษ์, วิชญ์ มะลิตัน, ภูมิ เพชรกาญจนางค์, เกียรติศักดิ์ สร้อยสุวรรณ, รุ่งกานต์ อินทวงศ์ และคณะ. (2565). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดเลย. <https://pmua.or.th/research/a14f640085/#>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). https://www.nesdc.go.th/download/Plan13/Doc/Plan13_Final.pdf
- กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2565. https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_linkphp?nid=14557&filename=Social_Poverty
- Burt, Ronald S. (1995). *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 978-0-674-84372-1.
- Das, R. J. (2004). Social Capital and Poverty of the Wage-Labour Class: Problems with the Social Capital Theory. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 29(1), 27-45. <http://www.jstor.org/stable/3804427>
- Flora, C.B. and J.L. Flora. 2013. *Rural Communities: Legacy and Change, 4th Edition*. Boulder, CO: Westview Press
- Fu, W., Xue, R., Chai, H., Sun, W., & Jiang, F. (2023). What Matters on Rural Left-Behind Children's Problem Behavior: Family Socioeconomic Status or Perceived Discrimination. *International journal of environmental research and public health*, 20(2), 1334. <https://doi.org/10.3390/ijerph20021334>

- Gillie, Alan. (1996). "The Origin of the Poverty Line". *Economic History Review*. 49 (4) : 715-730 [p. 726]. doi:10.2307/2597970. JSTOR 2597970.
- Narayan-Parker, D. & World Bank. Poverty Reduction And Economic Management. Poverty Division. (1999). *Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty*. <https://lccn.loc.gov/2001265299>.
- Pena-López, J. A., & Sánchez-Santos, J. M. (2017). Individual social capital: Accessibility and mobilization of resources embedded in social networks. *Social Networks*, 49, 1-11. doi:10.1016/j.socnet.2016.11.003
- Pham, A. T. Q., & Mukhopadhyaya, P. (2022). Multidimensionl Poverty and The Role of Social Capital in Poverty Alleviation Among Ethnic Groups in Rural Vietnam: A Multilevel Analysis. *Social indicators research*, 159 (1), 281-317. <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02747-y>
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Touchstone Books/Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
- UNDP and OPHI. (2022). *Global Multidimensional Poverty Index 2022: Unpacking deprivation bundles to reduce multidimensional poverty*. United Nations Development Programme (UNDP), and Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI), University of Oxford.
- United Nations. (2020). *Ending Poverty*. Retrieved 21 March 2024, from <https://web.archive.org/web/20200909130506/https://www.un.org/en/sections/issues-depth/poverty/>